

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historia Tartaro-Sinica nova

Rougemont, François de

Lovanii, 1673

Historia Tartaro-Sinica, Pars Secvnda.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11829

HISTORIA
TARTARO-SINICA,
PARS SECUNDA.

84

Actenùs quidem res eas quæ in Australi ferè China gesta sunt exposuimus: nunc ad Septentrionem transeamus, ipsamque adeò Pekinensem Aulam, Tartarorum simul & Sinarum dominam. Obiit hîc ex variolis utriusque gentis Imperator octavo Idus Februarii anni millesimi sexcentissimi sexagesimi primi. Successorem sibi designavit in Imperio filium octennem, qui ex concubina, muliere Sinica, natus ei fuerat. Tutelam verò pupilli, nec non totius Imperii vicariam administrationem quatuor Optimatibus natione Tartaris demandavit. Erat Imperatori alter filius octenni illo quem dixi major: hunc tamen isti posthabuit, eò quod minor, cùm in primâ infantia

*Moritur
Tartaro-
rum &
Sinarum
Impera-
tor*

H 3

va-

variolis laborasset, ingens discrimen jam vicerat, quod alteri subeundum adhuc erat: exitiosus enim solet esse Tartaris hic morbus; adultis quidem maximè; sic prorsus ut benè cum illis agi videatur si decimus quisque eorum, qui fortè corripuntur, mortem evaserit. In patrio tamen solo degentibus minùs ab hac ægritudine periculi est: paucissimi namque & propè nulli, etiam in ipsâ infantiâ, dicuntur illic variolis corripi: sic ut exempti quodammodò videantur esse Tartari ab hac tam communi generis humanæ, quamdiu à deliciis remoti patriis in sylvis ac montibus agrestem asperamque vitam agunt, & perpetuas inter nives vel cum feris venatores, vel bellatores cum adversariis decertant.

Ejus Elogium.

85. Natus erat Imperator annos septem & viginti cùm diem obiit. Atque ipse primis quidem annis simulatque gubernacula suscepit Imperii, ut erat eximii & animi & corporis indole *Xün chí*, magnam sanè spem suis attulerat felicitis ac tranquillæ gubernationis, quam & nomen ipsum promittebat. Elucebant in eo Regiæ virtutes, prudentia, clementia, justitia; & singularum haud obscurum specimen aliquando dedit: Justitiæ

TARTARO-SINICA. 119

tiæ verò ac severitatis prorsus illustre, cum in Censores Regios animadvertit: moderantur hi pro officio certamina litteratorum: theses è Priscorum libris depromptas, in quarum sententia pro sua quisque copiâ & facultate scribat, proponunt; exigunt pensa; perpendunt; gradum conferunt, in hunc ferè modum: adsunt constituto die qui ad lauream aspirant: summo mane gymnasiis publicis includuntur, & prætentato diligenter sinu ne quid præter pugillaria secum inferant, suum singulis assignatur conclave. Scriptionis argumentum, seu thesis litteris descripta majusculis prostat omnibus conspicua. Totus dies lucubrationi contentioniq̃ue conceditur, utique peracri, quòd in ea non dignitas modò sed etiam res uniuscujusq̃ue disceptet. Incredibili cum vigilantia curâq̃ue ne quid fraudis subrepat observantur qui scribunt: quin & exigendorum deinde pensorum propria quædam lex & ratio est; sic ut Scriptor & nomen Scriptoris, munitum sigillo publico, Censores lateat; imò ne his character suus auctorem prodatur, singula pensorum denuò summâ cum fide describuntur à scribis publicis; descripta consignantur in manus Censo-

Luculentum in suos equitatis argumentum

H 4

rum:

rum : sic ut Regum industria satis superque cautum videatur favori & fraudibus; si modò cautiones ullæ vincerent avaritiæ & cupiditatis vel industriam vel temeritatem. Concertantium ergò pensa Censores per otium perpendunt : ac tandem ex aliquot millibus perpauci qui palmam tulere, voce præconis enunciantur cum publicâ honoris significatione, & illustri quâdam pompâ ac celebritate. Fortè instabat annus hujuscemodi certamini destinatus : cùmque triplex sit apud Sinas Literarum gradus atque ordo, tunc quidem futura erat concertatio de illo qui medius est, qui que si spectes emolumenta & dignitatem, Ordini Patriciorum apud Romanos quodammodo respondet ; uti respondet infimus Equestri; & Senatorio is qui Supremus est atque honorifico Doctorum titulo decoratur : inaudierat autem Rex , gradus hosce, quos utique non nisi studio ingenioque obtineri fas erat, vitio Censorum auro jam venales esse, & inutili rudi que inertiae, si modò valeret opibus, aditum ad summos quosque honores ac Magistratus paulatim fieri: malum nostrâ quidem ætate perquam vulgatum in hoc Imperio, & nullâ Principum vel industriâ,
vel

vel severitate, uti modò significabam, expugnabile; tam dira scilicet auri fammes est, & tot explendæ clam famis, nequissimæque dissimulationis repertæ sunt artes: Palàm ergò Rex admoneri iussit omnes, viderent ne quid contra leges atque instituta majorum committerent; sibi namque certum esse ac fixum eos qui deliquissent inexorabili cum severitate plectere: tam minax & inusitata denuntiatio cupiditati quorundam, qui jam vel emere gradum statuerant, vel empturis vendere, pro fræno fuit; plerosque tamen coërcere non valuit; maximè cum non dubitarent quin, uti aliàs usuvenerat, clam possent atque impunè tam Principi, quàm legibus illudere: Et verò successum rursùs habitura fraus erat, nisi perfidia servi unius, qui herum oderat, & nescio quem dolorem suum ultum ibat, rem prodidisset, secretissimis quibusdam codicillis, quos de scriniolo absentis heri furtim sustulerat, in lucem protractis & oblatis Regi: confestim ergò capti quotquot in Provinciis Pekinensi & Nankinensi munus gerebant examinandi candidatos & gradum conferendi: nonnullis etiam, cum se reos esse constanter negarent, admotis

denique tormentis expressa veritas. Quid multa? Regii Censores ad unum omnes (sex & triginta numero fuerunt) capite mulctati. Ex candidatis autem quotquot usi muneribus fuerant, iussi denuò in certamen descendere: victores non modò veniam, sed etiam gradum quem speraverant obtinèere: Victos in Tartariam suam relegari voluit Imperator; quodque miseris fuit exilio quovis, ut opinor, acerbius; parentes ac liberos singulorum eòdem proficisci iussit: in hoc quidem magis à severitate Tartaricâ, quàm iustitiâ laudandus. Ex cæteris autem Provinciarum, cùm certa criminis indicia non perferrentur, nihil in quemquam gravius statutum fuit.

*plurimum
favet rei
Christiana
na*

86. Habebat interim Rex, præter eas virtutes quas memoravi, alia quædam indolis generosæ decora, quæ suæ in primis genti charum efficiebant; venatione scilicet delectabatur: gaudebat armis atque exercitiis militaribus: masculus regiisque animus nihil molle vel effeminatum ferebat. Favebat etiam rei Christianæ; neque erat sanè Divinæ Legis ac Mysteriorum ignarus: multa quippe vel ex libris nostris cognoverat, vel ex privatis quoque Sermonibus quos admodum crebros

bros instituebat cum P. Joanne Adamo Schall Societatis JESU Sacerdote: quem quidem Virum usque eò semper ipse dilexit, ut non alio nomine, quàm *Má I*, quod Tartaris Seniolem Patrem significat, compellaret. Neque verbis modò constabat hic amor, sed rebus identidem factisq̃ se probabat. Adibat non rarò visendi gratiâ Patrem, & ingressus in Templum, hortumq̃ lustrabat omnia; mox etiam familiariter confidens in ejusdem conclavi sermones benè longos cum eo miscebat. Languerat aliquando Joannes: inaudit Imperator: mittit illicò Virum nobilem qui suo nomine saluter ægrum ac de valetudine sciscitetur: mittit item medicamenta rari pretii quæ sperabantur usui futura ægrotanti: Ab Imperatrice matre item Principis idem factitatum: neque intermissa benevolentia tam singularis officia quoad convalescisse Patrem cognoverunt. Hæc Europæis hominibus non usque adeò fortassis admiranda videbuntur: veruntamen quisquis Sinici Regis majestatem, & superbiam illam, suprâ fastigium humanum quodammodò efferentem sese, perspectam habuerit, protectò non poterit non mirari. Stupebit etiam fortassis ubi,

quod

quod nunc subjungam, audiverit.

*Pompa
prodeun-
tis Impe-
ratoris*

87. Consueverat Imperator aliquoties per annum foràs è palatio suo progredi maximo cum apparatu. Comitabantur eum multi Procerum ac Dynastarum: multi ex novem Sinici Magistratûs Ordinibus; ex octo militiæ Tartariçæ vexillis sive legionibus item multi: quorum alii præcedebant Regem, alii sequebantur: Ad hæc, eorum qui Regni deferebant insignia, qui umbellas, qui acinacem Regium, aliaque hujuscemodi, longa series spectabatur: sacrum ubique silentium: vox hominum nulla: soli tibicinum concentus, & hi perquam suaves audiebantur: plurimum verò decòris toti agmini conciliabat inusitata quædam gravitas, & nusquam perturbatus ordo. Certè si fas est iis credere qui spectatores extiterunt pompæ hujus, tantus erat illius splendor, majestas tanta, ut ad priscos illos Romani populi triumphos ac fastus utcunque videretur accedere. Accidit igitur aliquando, ut, cum hoc triumphali agmine processurus Imperator, ductores agminis pergere juberet non ad meridionalem Urbis partem, uti ferè consueverat, sed eam quæ Occidentem spectat: destinato scilicet consilio, ut

do-

do-

domicilium nostrum Societatis JESU, quòd in Occidentali Urbis Regione situm erat, adedòque ædes ipsas ubi Joannes commorabatur adiret; rarò utique tam benevolentia, quàm honoris exemplo. Confidentem in auratâ Sellâ gestabant de more viri sedecim: par habitus omnibus; oblonga vestis è serico purpurei coloris, draconibus insignita (dracones enim Sinensi Imperio, uti aquilæ Romanis, pro insigni sunt) flavi etiam coloris, quòd hic Imperatoris sit proprius; uti olim ferè purpureus Regum erat, & hoc quoque tempore viridem sibi Turcarum tyranni vindicant: id, quo singulorum capita tegebantur, tiaræ præbebat speciem, ex quâ cristæ coloris crocei sanè perelegantes prominebant: & verò sicut aperire caput venerationis indicium est apud Europæos, sic apud Sinas opertum gerere: quocircà præter eos, qui rei sunt delicti gravioris, atque ut criminosi suo Judici offeruntur, vel jam damnati ducuntur ad supplicium capite nudato (pœnæ videlicet probriq̄ue causâ) de reliquis omnibus, nemini profectò, fas est aliter quàm capite decenter cooperto, Viro cui-piam honoratori ne dicam Principi suo assistere.

*Visitat e-
des Socie-
tatis*

88. Appropinquaverat jam nostris ædibus Imperator ac majorem Templi portam ex adverso spectabat, cum ecce bajulis suis de repente jussis consistere, de sella descendit, ac passus non paucos pedes ambulans ad domicilium nostrum ac primùm quidem ad ipsum Templum contendit. Obvium hîc ante fores habuit unà cum Patre Adamo, quem dixi, Patrem Joannem Valat, qui per illud tempus rem Christianam in Aula Socius Adami procurabat. Ambos igitur in genua de more provolutos postquam benignè jussit assurgere, pariter cum illis subit in ædem sacram, mox ad interiora domûs, hortumque, & bibliothecam pergens curiosè admodùm lustravit omnia, aliaque ex aliis percunctari cœpit perquam familiariter & jucundè. Nec multò post cum fortè resedisset in bibliotheca placuit ambos Patres audire Sermonem Europæo colloquentes; quibus illicò morem gerentibus nec sine voluptate auditis, dum totas ædes rursùm vagus obambulat, fortè devenit in locum Templo vicinum (Sacristiam vulgò dicimus) ex quo facturus ad aram Sacerdos prodire in publicum solebat: Rex contemplatus paulisper locum, quibus usibus destina-

tus

tus sit, quærit: cui Adamus, asservantur, inquit, hîc vestes quibus uti consuevimus quotiescunque Cæli Domino sacrificamus: Cupido mox subiit Regem videnti Patrem sacris vestibus indutum. Induit is sine morâ quas habuit maximè pretiosas & graves: placuit enim verò tam nitor habitûs, quàm sacra quædam majestas cum peregrinâ venustate conjuncta. Horam igitur eòque ampliùs hunc in modum versatus est domi nostræ; immoto interim persistente toto agmine quod leucæ circiter spatium longissimâ serie occupabat. Ex tantâ verò concomitantium turbâ duo tresve duntaxat Optimates erant (nec non Eunuchorum unus) Principem in ædes nostras secuti sunt.

89. Omninò delectabatur ipse non *Patres*
 hominibus tantùm sed & rebus Euro- *astimat,*
 pæis. Horologia, quæ rotatilia vocamus,
 specula cautica, tubi optici, aliaque id
 genus diu ipsi in deliciis fuerunt: cum-
 que nos de industriâ rebus aliis atque
 aliis pascere conaremur identidem cu-
 riosi Principis animum; non tamen ea
 potuit esse vel rerum copia vel novitas,
 ut non satietas tandem aliqua subiisse
 visa sit rerum nostrarum; at verò
 no-

nostrorum hominum nequaquam : quos etsi deinde minùs dilexisse visus est, cum & ipse mutari cœpit ac depravari; in pretio tamen & honore semper habuit : suspiciebat nimirum cum alia, tum in primis illam rei astronomicæ peritiam tantam, ut Eclipses, etiam Solares, ipsi propè temporis momento, quod à nobis prænuntiatum fuerat, exactè responderent. Quæ res utrique genti tam Sinarum quàm Tartarorum eò magis admiranda videbatur, quòd illi quidem, quamvis ab exordio sui Imperii Cælorum motus observarint, nunquam tamen adeò periti evaserint ut non admodum crebrò totas horas, quandoque etiam dimidiatos dies etiam in Eclipsibus prænuntiandis errarent; Tartari verò suo barbarorum more Cælorum vicissitudines ac motus omninò non observarent.

*P. Ferdinandum
Verbiest
P. Adamo socium
accersi jubet.*

90. Itaque cum fortè Pater Adamus causatus imbecillitatem ætatis suæ, jam multum provec̄tæ, Regi significasset adjutore & socio sibi opus esse ad res officii sui peragendas; adeòque proposuisset Patrem Ferdinandum Verbiest Flandro-Belgam, virum in disciplinis mathematicis egregiè versatum, qui per id tempus in Provincia *Xén Si* Socius Patris Francisci

cisci de Ferrariis rem Christianam procurabat; Rex huic postulato non modò benignè annuit; sed edito sanè gravi diplomate, atque ad Prætorem istius Provinciæ misso, voluit, Ferdinandum expensis Regiis & cum insigni quodam honore in Aulam deduci: sic prorsùs ut toto illo itinere, quod menstruum fuit, ex singulis Oppidis Urbibusque, per quas ei transeundum erat, vel ipsimet Gubernatores cum gravi comitatu prodirent hospitem excepturi non sine tympanorum ac tiliarum festo concentu; vel certè Virum honoratiorem è suis mitterent cum expedita manu equitum qui ad limites territorii sui adventantem Patrem præstolarentur: qui deinde vel Sellâ vetus gestatoriâ, vel eques ingressus Urbem deducebatur ad amplas ædes, quæ hospitio virorum Principum, vel eorum qui Magistratum gerunt, sunt destinatæ: in has ubi subierat tormento curuliter honoris causâ exonerato, extemplò aderant cum suis quisque muneribus Regii Præfecti visendi hospitis gratiâ: quibus officio suo perfunctis, alii mox succedebant, vel qui Magistratum quondam gesserant, vel certè qui inter Viros nobiles ac literatos istius loci primi cen-

I

se-

sebantur : ad hos autem cùm singulos vicissim adiret Pater, mutuo salutationis officio responsurus, gaudebat utique vehementer de tam insigni occasione sibi oblatâ Christianæ Religionis illustrandæ : itaque haudquaquam segniter eâ utens identidem suis hostibus radiolum divinæ lucis impertiebat ; fructum hunc referens longè optatissimum Scenicæ profectiois suæ ; sic enim vir religiosus vocare deindè solitus erat honores istos.

P. Ferdinandus in Urbem Regiam advenit.

91. Commodè verò tulerat exempla plurima ejus libri, quem olim Pater Matthæus Riccius *de veritate Numinis* conscripsit ; quo quidem in opere magnus Vir ille tam feliciter conjunxit eloquentiam & eruditionem Sinicam cum gravitate ac Sanctitate Veritatis Christianæ, ut ex eo, non Christiani tantum, sed ethnici quoque fructum capiant ac voluptatem : hunc ergò librum quotiescunque per amicam vim coactus fuerat munus quodpiam admittere (quod quidem non rarò accidebat) iis inferebat ipse munusculis quæ alteri vicissim de more offerebat. Quò fiebat ut ad plurimos gravissimosque homines, qui ad id tempus res nostras ignorabant, notitia Europæorum hominum, & (quod caput est)

veri

veri Numinis perveniret. Et verò moris est apud Sinas, ut, licet de muneribus vicissim oblati non soleant nisi partem admittere, quandoque etiam perhumaniter actis gratis admittant omninò nihil, idque citra offensionem mutuam; munus tamen literarium (libros inquam) si fortè cæteris donis insertum fuerit nunquam non admittant. In hunc modum transacto die, & non rarò bonâ noctis parte, die postero cum eodem ferè apparatu quo venientem exceperant, abeuntem ad constitutos limites suæ ditionis prosequiebantur. Sic autem per quinque & triginta Civitates Ferdinandus transiit, ubique honorificè tractatus, ac tandem incolumis in Aulam pervenit. Quod ubi Rex cognovit, Adamo novum Socium gratulatus, significavit ejusdem adventum sibi jucundum accidisse.

92. Cæterùm quamvis ipse nostras hominum Europæorum scientias, ut dixi, suspiceret, multò plus tamen sapientiæ tribuebat ac virtuti. Quæ utraque tanta esse tamque eximia sibi persuaserat, ut in rebus etiam gravissimis non aliter ferè quàm Patri filius morem gesserit Adamo commonenti. Quod ut

*Antistes
sacrificu-
lorum oc-
cidentis*

hoc genere acciderunt pauca referam, quando singulis immorari sanè longum foret. In occidentali Tartariâ, quæ propè tota cultui Idolorum vacat & superstitionibus, ingens est Sacerdotum & Religiosorum hominum numerus qui suæ gentis impia sacra procurant; *Lâ mâ sém* vulgò nominant. His autem præter minores cujusque cætûs cœnobiarchas atque Antistites, unus est cæterorum Princeps & caput; adeoque summæ dignitatis & authoritatis. Numen aliquod cælo delapsum diceres, tantâ cum superstitione eum summi pariter infimique certatim venerantur. Usque eò, ut fæces etiam & excrementa impuri hominis in pretio habeant, atque amuleti loco, quæ adeò pendula de collo gestant; neque dubitent urinam ejusdem sumere, præstantis panacæi instar, ubi se morbo tentari sentiunt.

Lâ mâ sém Peki-num venit.

93. Porro quotiescunque magnus *Cham* five Rex Tartarorum regendi munus primùm adit, solet hic Antistes assistere Regiæ Inaugurationi, & solemnium cum ritu Regi Regnoque benè scilicet precari: cui deindè Rex provolutus in genua, demissoque ad terram capite venerabundus gratias agit. Igitur pro ea

con-

consuetudine & amicitia quæ intercedit inter Tartaros Sinarum Dominos & eos qui ad Occasum magis vergunt, in spem venit arrogans homo, si Aulam Pekinensem adiret, fore ut illic haud minus honoris ei deferret Sinico-Tartarus Imperator, quàm apud *Chamum* suum obtinebat. Ergò ipsâ comitantium multitudine conciliaturus sibi auctoritatem, numerosissimos trahens suorum greges (triginta hominum millia fuisse perhibentur) ad Sinas contendit. Ubi pervenit ad fines Imperii, de more jussus ibidem consistere, missis in Aulam nunciis de adventu suo certiores facit Imperatorem: facit hic adeundi sui potestatem: sic tamen ut cum mille dumtaxat hominibus (suspecta namque tanta multitudo erat) ad interiora pergat. Ibat sanè res pro voto hominis: neque dolebant Bonzii Sinenses, quippe cultores & Sacerdotes eorundem Cacodæmonum, tametsi ritu sectaque in multis differrent. Et verò si *Xún chí* Imperator obviam venienti processisset honoris causâ; ac deindè prostrato in terram corpore supplex hunc diaboli Ministrum adorasset, aliaque præstitisset quæ demens iste sibi promittebat; credi vix potest quantum fiducia & auctoritatis

Sacrificulis falforum Numinum, quantum etiam dignitatis ac roboris impiæ superstitioni hoc facto accessisset.

*Honore
sperato
excidit*

94. Sed nimirum evertit & spes & superstitiones propè omnes fretus Deo Pater Adamus. Adit Imperatorem: docet verbis gravissimis quàm alienum sit à tanta Majestate ad pedes sese abjicere ignoti superstitionisque hominis: Meminisset Sinarum Regem se esse, quorum Conditores ac Prisci Reges, unum Summumque Cæli Numen venerati, peregrinis & alienis superstitionibus adeò non sese contaminabant, ut eas funditùs ignorarent. Vide (inquit) ô Rex ne quantum honoris isti sacrificulo detuleris, tantum detrahas, præsertim apud Sinas, tibi ipsi. Hæc & alia cùm perappositè dixisset. Rex ad eum sereno placidoque oris habitu, vade (inquit) mi Pater: ego & orationis tuæ, & dignitatis meæ memor ero. Memor planè fuit. Eténim cùm paucis post diebus Antistes ille pervenisset in Aulam: tametsi non sine aliqua significatione benevolentiae atque honoris exceptus fuit, minimè tamen eximios honores illos ac propè divinos, quos utique speraverat, est consecutus. Cæterùm dejectus de tanta spe; haud;

haudquaquam tamen se ipse deseruit aut animos despondit. Reginas improbus aggreditur. Suadet eis ut in Palatio suo turrin extrui patiantur, & nescio cui dæmonis monstro dedicari: ex eâ plurimum decôris ipsi Palatio, nec minus emolumentum domui familiæque Regiæ accessurum. Speciosi sermones erant. Ad hæc, fæminis suadebatur, quæ solent ferè in ejusmodi superstitiones ferri propensius. Rex etiam ne contristaret amores suos uxorius; vel certè quòd & ipse vanæ spei religionique tribueret aliquid, turris ædificandæ potestatem fecit; jamque adeò videbatur impensiori quoque studio novæ substructioni favere. Sinici Regis Palatium Pekinense magnitudine suâ non paucas vincit Europæarum Urbium: triplici murorum serie, qui sanè præalti firmique sunt, rotum cingitur; fossis quoque suis munitum: Ad hæc, perenni flumine, quod navigiorum capax est, rigatur: In hac igitur, Aulâ ne dicam? an Urbe? suæ sunt Regi, suæ singulis Reginarum privatæ ædes atque Palatia. Excitabatur autem nova Turris in ea regione quæ extimo seu primo murorum propior, ab Imperatorio penentrali sanè perquam re-

*Turrim
Idolo struî
in palatio
persuadet*

mota erat; cumque illa proprium esset Reginarum opus, ut dixi, auctorem tamen illius & esse Imperatorem, & in hujus Aula assurgere non minus ambitiosa quam mendax fama spargebat. Hoc tamen certum quod fervebat jam opus & magnis incrementis nova moles subibat in dies. Altitudinis inusitatae futura, & cujus fastigium Regiarum aedium tecta quamvis sublimia multis cubitis excessurum erat.

*Interceditur ejus
exstructioni,*

95. Enimvero indigna res visa est atque intoleranda iis Patribus, qui tunc in Aula rem Christianam procurabant, superstitionis impiae monumentum adeo conspicuum, in ipsis novae Monarchiae exordiis, & in ipso Imperatorum Palatio excitari. Iterum aditur Imperator, multis gravibus rationibus demonstratur, haudquaquam ex ipsius dignitate esse moliri opus ejusmodi. Quis credat? Duas res vinci difficillimas, amorem simul, & superstitionem, vicit veritas, & interpres veritatis oratio animosa. Intermittitur insana substructio: parumque abfuit quin tota funditus everteretur. Tandem ne nihil tribuisse Rex videretur vel amori vel Religioni, trunca ut erat ac dimidiata, Turris Reginarum usui, & Sacris nescio quibus est permessa. 96.

96. Porro si mirandum cuiquam videatur, apud Principem non Christianum, & in hoc tam superbo Sinarum Imperio tantum fuisse gratiæ & auctoritatis Sacerdoti Europæo; profectò multò plus admirationis necesse est moveant ea, quæ deindè consecuta sunt: quæ quidem tametsi pertineant ad postrema ferè tempora ipsius Regis, hoc loco tamen commemorare, quando id jam agimus, haud alienum fore puto. Fama erat, deliciis minimè honestis Regem indulgere, idque adeò cum insigni jactura dignitatis suæ: res erat ad exemplum sanè perniciosà, & invalescebat turpis ac sinistra fama magis ac magis indies; eorum fortassè studio ac sermonibus, qui eidem dediti vitio, gaudebant scilicet ejusmodi famâ, vitiique sui consortio tam illustri. Monere hîc errantem res anceps erat ac plena periculi: non monere, tam ipsi, quàm Reipublicæ damno futurum: adit ergò Principem posthabito quocunque tandem periculo Adamus, & ubi in conspectum venit, humi toto corpore prostratus, multùmque lacrymans, libellum venerabundus offert: excepit Rex libellum, & in ipso vestigio cœpit legere: exponebatur non minùs candidè, quàm

*Imo &
deliciis
Regis mi-
nus ho-
nestis;*

& omni
 nihil
 Regis
 non
 nihil
 graviter, qui nam de illius actis & vitâ
 sermones hominum essent, quàm alieni
 à tantâ Majestate, quàm noxii subditis
 ad exemplum, aliaque ad permovendum
 Principis animum perapposita affere-
 bantur: protinùs igitur conscientia ve-
 recundiaque testis rubor totum legentis
 os occupavit: nullius tamen acceptæ mo-
 lestia significatione datâ: utique non si-
 ne tacito quodam gaudio & approbatio-
 ne monentis: quem cum nutu jussisset
 affurgere, res (inquit) minor famâ est:
 nec plura fatus, Patrem dimittit: sed oris
 nimirum, quem dixi, color ipsumque
 silentium pro uberiore sermone erant.

*Alium
 monentem
 Rex abi-
 git*

97. Non hic uni Optimatum succes-
 sus fuit: quamquam & ipse Principem
 suum moneret ubi planè monendus esse
 videbatur. Tribus ferè rebus Sinarum
 delicia & oblectamenta constant, vene-
 re, symposiis, ludis. Rex igitur post-
 quam in suâ ipsâ Pekinensi capuâ Tarta-
 ricos spiritus (ut illi quondam punicos
 martiosque) paulatim coepit deperdere,
 adeoque Sina fieri & mollescere: Usque
 eò ludis scenicis oblectari coepit & capi,
 ut jam ædes Regiæ scaterent histrioni-
 bus, & protervi petulantisque pueri fa-
 vore Principis, cui se videbant in deli-
 ciis

ciis esse, præfidentes concursarent insolenter ædes totas, atque ad ipsa quoque Reginarum gynecæa curiosi penetrarent: displicuit ista res Tartaris: Vir ergò supremi inter hos ordinis, & cui plus erat roboris atque animorum, communiturus Regem adit: visibat fortè Rex Adamum, & in ejusdem conclavi domestico familiariter cum eo sermones miscibat: ingreditur conclave Tartarus, libellum supplex atque adorabundus offert: admittit Rex; legit: sed illicò stomachabundus, quis es tu, inquit, qui me hîc arguas? Si quid à me fuit peccatum, senior hic meus Pater loquatur, moneat, arguat: Tum alter: non unum dumtaxat, sed multos Majestas tua clientes habet fidos sibi: habeam sanè (Rex inquit) sed nullum profectò qui huic uni queat æquiparari: quo dicto discedere hominem à conspectu suo jubet.

98. Verùm quod admirabilitatem vincit omnium quæ adhuc quidem memorata sunt, paucis antè mensibus contigit quàm Rex moreretur. Deperibat miser unam Reginarum suarum: ea repentino funere amanti tollitur: amore ergò luctuque amens & perditus, qui jam per aliquod tempus res Imperii sui sic

*A.P.A-
damo mo-
netur cum
effectus*

tra-

tractaverat, ut facilè intelligeretur, primas illius curas & amores non esse Imperium: nunc palàm scilicet negligere tandem omnia, & tantùm non ipsi renunciare Imperio: sensit illicò totum corpus vitium capitis sui: Monarchia, inquam, tota Principis & amantis & lugentis insaniam. Gravissimæ perturbationis periculum aderat. Boni omnes angebantur. Sed enim quis auderet isto loco & tempore vel in conspectum venire Principis? Ergò Optimates ac Satrapæ implorare opem Sacerdotis Europæi. Quid multa? Adit Principem, solatur, docet, castigat. At quo successu? Quam nec ipse sperare potuisset. Adest postridie ab Aula vir nobilis. Defert Regis litteras ad Adamum. Gratulatoriæ erant de incrementis & optato successu doctrinæ Europææ. Mandabat item ut res Imperii haberet cordi. Adiret ad se quotiescunque videretur, doceret, admoneret. Ergò tam insperatum rei maximè ancipitis ac periculosæ successum ingens omnium admiratio secuta fuit; congratulationes item gratiæque multorum: sed profectò suus quoque secutus est livor & invidia. Et universim tanta illa, tamque inusitata, tum honoris, tum etiam benevolentia

tia

tiæ significatio, sicut apud plurimos incredibilem quamdam venerationem atque authoritatem nostris hominibus (Adamo in primis) conciliabat; ita fomitem quoque ministrasse non vulgaris invidiæ; atque adeò atrocis illius incendii quod exarsit postea (de persecutione loquor) scintillam non unam, præter alias aliundè conflatas, ex hoc Principis favore extitisse inficiari equidem non possum. Satiùs profectò nobis fuerat diligenti quæ moderatiùs, sed perseveranter. Verùm ut sunt mutabiles hominum voluntates (præsertim ubi in deteriora itur) cœpit infelix Adolescens multò meliùs quàm desit: ultima primis cesserunt. Et quamvis erga nos quidem non usque adeò mutatus est: adeò tamen mutatus est ab eo qui fuerat, adeò depravatus, sui quæ factus dissimilis, ut illius funus tametsi prorsùs immaturum, modicus tamen luctus subditorum consecutus sit: nobis verò funus idem fraudi fuit vel maximè, ut qui tam inusitatæ Principis gratiæ superstites, pares deindè non fuimus sustinendæ invidiæ, non minùs impunè quàm acerbè contra nos furenti. Sed hoc argumentum (de quo nos infra compendiosè agemus) quoniam ad postea

*sed etiam
cum multo-
rum in-
vidiâ ob
gratiam
P. Adami
singula-
rem*

steriores annos spectat, alius erit qui magnâ cum fide copiosèque tractet, & res ad posteritatis memoriam sanè illustres literis accuratè commendet. Nos interim causas tam lachrymosi funeris pro instituta brevitate paucis exponamus.

*Rex contra
jugem al-
terius so-
licitat*

*venit ad
-lum cur
-ni cur
de hinc
maior
-aliquid
cur*

99. Amor, uti paulò antè subindicavimus, Adolescenti damno fuit atque exitio: & quæ res olim sapientissimi Regis cor depravavit, hunc quoque pravum reddidit; ac misero tandem post omnia tam mentem quàm vitam eripuit. Malorum porrò fons atque principium (uti olim Davidi) oculi fuerunt: hos habuit in amore duces: hinc ergò lachrymæ: & digna lachrymis tot tantaque mala. Adibant de more ad Imperatricem visendi gratiâ nobiliores fæminæ, virorum Principum uxores: eas dum studiosiùs singulas Rex contemplatur, unam fortè conspicatus est formæ perelegantis ac decòris eximii, quæ adolescenti natione Tartaro nobiliq̃ue in primis erat nupta: idem misero fuit videre & capi. Accitæ ergò ad se mulieri subindicat vulnus suum: sed illa maritum suum sibi respondet esse: fortassè mederi poterat inflicto vulneri una hæc responsio; nisi vox ipsa modusq̃ue respondentis blandior fuisset quàm

quàm qui solet à pudicâ severitate profici. Conticuit Imperator ac dimisit mulierem: illa domum reversa conjugii suo quid acciderit enarrat. Damnat ille facilitatem: aliis omninò verbis uti oportuisse, & multò acriùs, & illicò præcidere cogitati flagitii spem omnem. Pauci dies effluxerant: iterùm mulier officii gratiâ Imperatricem adit: hâc iterùm sollicitatur à Principe: tùm illa præcisè negat consensum: addit etiam, se de superiori suâ facilitate à marito reprehensam: hoc autem an ex candore quodam animi imprudens dixerit; an verò ut maritum suum vocaret in invidiam improba; non satis liquet. At Rex nihil tunc quidem effatus, paucos post dies accersit ad se juvenem: qui ubi venit in conspectum Regis, hic vultu ad severitatem composito, ac minaci voce (ceu officii rationem vellet exigere) varia sciscitatus, ac de industriâ perplexis obscurisque sermonibus hominem perturbans, tandem, quasi is gravius quidpiam peccasset, impacto repente colapho discedere à conspectu suo jubet. At ille tam gravi accepto vulnere domum reversus tridui spatio mœrore contabescens extinguitur. Rex autem votis suis, demortui videlicet conjugis,

po-

virtute
studium

LIBR

potitur. Sed profectò brevi patuit justissimum Dei Numen, in mediâ ethnicorum barbariâ, & non in Judæâ tantùm gravissimas ab adulteris (præsertim Regibus) pœnas reposcere. Erenim deliciis suis perexiguo tempore potitus, repente unâ cum illis & sanam mentem, & vitam, & Imperium, & omnia denique miserabiliter amisit.

*Moritur
Adultera*

100. Juvat illustre specimen ultionis divinæ paulò clariùs, atque adeò per partes suas ob oculos hîc ponere. Filio- lum pepererat ei nova nupta, jam Regina; quippe ad hanc dignitatem, quæ tribus dumtaxat ex toto concubinarum grege selectis conferri solet, eam amans evexerat; celebratur natalis incredibili cum lætitiâ, sed brevissimâ; puer quippe tertio post mense quàm natus fuerat emoritur: hoc autem funus Patri tantò fuit acerbius, quantò charior proles fuerat, non suâ dumtaxat, sed vel maximè Matris suæ causâ. Natum deindè secutura Mater & ipsa languere cœpit, ac morbo in gravescente ad extrema tandem deduci. Hîc enimverò quid non egit infelix! per se, per dæmonum sacrificulos, per industriam medicorum, quò conservaret amores suos. Nequidquam

quam omnia. Omnem vicit artem, superstitiones omnes morbi vis, cui tandem & ægra succubuit.

101. At Rex ubi vidit extinctam, complexus exanime corpus, dolore amens, atque impos jam sui, gladium arripit de repente, comes, ut aiebat, iturus mortuæ. Nec dubium quin in ipso vestigio sibi manus intulisset, nisi Regina Mater, aliique Eunuchorum non sine vi furentem cohibuissent. Ubi verò ardor ille tam infani luctûs paulum remisit, vix tandem exoratus ut propriâ cæde abstineret, omnino tamen placari voluit humano sanguine dilectos manes amicæ suæ. Imperat ergò triginta, partim famulabus, partim Eunuchis, ut suis ipsi manibus interempti Dominæ fociantur, ei apud inferos scilicet quemadmodum hîc solebant famulaturi. Sinenses adeò non utuntur hac barbarâ superstitione, ut contrâ vehementer oderint ac detestentur. Ipsi quoque Tartari, quamvis hæc superstitio diu apud eos viguerit, postquam tamen Imperio potiti sunt, crudeli ritu prorsus abstinuere: veriti fortassè ne Sinis horrore atque odio essent: nisi malimus dicere, humanitatem à victis (quod sæpè fit) victores didicisse.

*Rex Barbaro ritu
& furioso
luctu
mortuæ
parentat*

K

cisse.

ciffe. Sed hîc tamen non potuit non gerimos infano barbaroque luctui amantis. Itaque triginta homines inferias Orcomissi. Quo non contentus, Proceres suos ac Magistratus, ipsosque aded Regulos habitu lugubri convenire omnes in Palatium jubet, ac ritu gravissimo, quo plorari solent Reginæ, plorare defunctam. Edicto deinde per universum Imperium vulgato, Præfectis omnibus tam armorum, quàm rerum civilium luctus mensstruus præscribitur: & ipsa plebs denique sive infimum vulgus per tridui spatium lugere demortuam jubetur.

*Et magnis
sumptibus*

102. Sumptus autem qui in apparatus funebrem deindè facti sunt, uti maximè respondebant tanti Regis Majestati, ita minimè consentaneum fuit vel rationi, vel decoro, in funus unius pellicis tantas opes expendi. Ut enim de Sarcophago, qui summi pretii fuisse dicitur, non loquar: ducenta circiter aureorum millia partim in milites, partim etiam in egenos largitus est Rex in gratiam & solatium scilicet defunctæ. Quasi autem parùm id fuisset: binis extruendis atriis magna quoque vis auri expensa. Erant hæc atria magnarum instar
por-

porticum : ubi collocatâ deindè sepulchrali tumbâ , numerosi Bonziorum greges ferali cantu sua diu noctuque resonabant carmina : quoad expleto tandem superstitiosi ritûs officio ac tempore, non Sarcophagus unâ cum ipso cadavere (qui quidem mos est Tartarorum) sed tota atria flammis sunt absumpta ; usui nimirum futura, quemadmodum Bonzii fabulabantur, defunctæ Manibus apud inferos : apud quos ne fortè desideraret illa quidpiam etiam ad ornatum suum mundumque muliebrem ; magna vis unionum, magna lapidum rari spatii, vestes item sericæ, plurimaque istius generis in eundem rogam conjecere.

103. Postquam verò resedit ignis, urnam reponendis cineribus afferri Rex jussit. Argenteum vas erat ; sed cui tam manus artificis, quàm interludantes auro gemmæ multum decòris ac pretii contulerant. In hac igitur suis ipse Rex manibus dilectos cineres recondit, solutus in lachrymas miser, & in planctus viro utique minimè dignos. Sed nimirum jam diu erat quòd masculos illos regioisque spiritus amiserat deliciis & amoribus emollitus. Quantum proh dolor ! mutatus ab illo, qui primis Imperii sui an-

*Regis per
delicias
depravatio*

nis, toties solebat gloriari, sibiq̄ue applaudere, quòd non (uti ferè consueverant Sinenses Imperatores) affiduè degeret in Aulâ suâ reclusus inter Eunuchorum pellicumq̄ue greges: sed è contrario vel inter milites suos & arma, uti verus Imperator; vel certè venator in vicinis montibus delicias suas quæreret: & verò inveniret. Quantum, inquam, mutatus ab illo! jam enim deterior illis quos præ se contempserat; si quando prodebat foras, stipatus Eunuchorum cætervis incedebat: in Palatio autem suo, seu gynecæo potiùs, nihil præter mulierculas videbat: quò magis detestanda fuit hominis libido tam impotenter alienam sibi uxorem expetentis; cum tamen Palatium scateret eodem tempore non modò Virginibus, quas ex singulis Imperii Provinciis atque oppidis Eunuchi de more plurimas selegerant; sed viduis etiam, quas ipsa Pekinensis Aula identidem suppeditabat ab ætate pariter & formâ commendatas.

*Et super
stitio ma-
jor*

104. Cæterùm quod illi Regum Sapientissimo priscis temporibus accidisse legimus, ut ex impuris amoribus in Idolorum cultum laberetur, etiam huic infelicissimo Sinarum Regi usuyênit: is enim

enim qui primis annis tam propensam voluntatem ostenderat erga cultum veri summiq̄ue Numinis; ab idolis verò ac superstitionibus propè abhorrebat; Eunuchorum postea sermonibus deceptus; sed & pellicum suarum somniis atque fabulis fidem præbens, non dubitat illustrioris famæ Bonzios, seu dæmonum sacrificulos ex toto Imperio in Aulam accersere, iisdemq̄ue auctoribus ac magistris fanum extruere opere sumptuoso. Extruitur autem intrà septa Palatii interioris, ubi scilicet solæ degunt Reginæ, & cum Reginis totus ille, quem dixi sæminarum grex stabulatur. Quod eo quidem consilio fiebat, ut in illo domestico Sacrario possent omnes expedi- tius & coram ipso Rege, & verò ad ipsius exemplum, Idola sua continenter venerari.

105. Ad hæc, ne ad insanæ supersti- tionis exercitium quidquam deesset: tria insuper fana molitus fuit, quæ totidem quoque Deabus dedicata: primum quidem ei, quæ dicitur, quamvis steriles, atque effœtos fœcundos reddere, & filiorum ac nepotum turbâ beare posse, si modò piè religiosèq̄ue colatur scilicet: Alterum ei, quæ morbo, quem morbillum Euro-

*tria fana
molitur*

pæi dicimus, præses est : Tertium denique præfidi variolarum Deæ, ut hæc nimirum tam Regem quam Regiam familiam contra luem, Tartaris tam infestam, propitia tueretur : & illa quidem præclarè admodum Regiæ clientis sui munificentia speique respondit : quippe (sicuti mox videbimus) ex ipsâ illâ lue miserrimus interiit; sic ut planè videatur unâ cum hoc dæmone pestem illam, quam maximè pertimescebat, in Palatium suum invexisse. Quamquam non desunt alii qui putant, ejus immaturum funus immoderato veneris usui, & effrænatae libidini potissimum adscribi debere. Quod autem dignum est admiratione, & sine gemitu scribi non potest; post tam amaros superstitionis suæ fructus, & quamvis spe votisque suis sæpius fraudati, pergunt tamen cæci gentiles hæc dæmonum monstra sollicitè seduloque venerari; nec rarò etiam impensiore quodam studio quam antea venerati fuerant; propterea quòd existiment, se idcirco votis esse frustratos, quòd omnes religiosi cultus numeros minùs accurate & feliciter expleverint. Illud verò risu dicam, an lachrymis dignum esse? Quod ubi variolarum lues solito magis grassatur,

tur,

tur, soleant non raro, qui opulentiores sunt, depositis illicò pretiosis vestibus pannosi per Urbem incedere, mendicabulorum ferè instar: causam verò sciscitantibus respondere, præsidem variolarum Deam divitum maximè contuberniis gaudere, fugere verò sordes atque inopiam: quò igitur oculos ipsius fallant sic personatos ambulare: & huiusmodi quidem responsum Reguli quandoque Patribus nostris dedere, cum fortè ex superstizioso illo metu centonibus incederent ac vili lacernulâ cooperti.

106. Sed nos ad Regem revertamur. Paucis antè mensibus quàm moreretur, cum is densioribus superstitionum tenebris involveretur indies; usque eò cœpit amare demens & colere sacrilegos dæmonum Ministros, Bonzios, inquam; ut jufferit complures Eunuchorum suorum idem vivendi institutum unà cum habitu ipsorum cultuque suscipere: quin etiã fertur, ipsemet Bonzium indutus non paucos impiæ sectæ ritus ac jejunia servavisse. Cùmque per idem tempus ipso maximè conscio multi multa conscriberent de laudibus ac veneratione falsorum Numinum, nec sine contemptu Nominis Christiani, & calumniis contra

Rex suo
perstitione
sior in
morbum
incidit

A. 9. 3. 4.
104. 105.
106. 107.
108. 109.
110. 111.
112. 113.

Divinam Legem; adeò non impedivit ipse nefarias lucubrations, ut planè jam sperarent adversarii nostri eas propediem & typis publicis & auctoritate Regiâ vulgatum iri. Sed nimirum priùs amisit lucem vitæ, quàm opera ista tenebrarum lucem viderent; digna profectò quæ unà cum suis Auctoribus sempiternis flammis ac tenebris obruerentur. Mors autem repentinè similis fuit: quippe quæ tridui spatio absumpsit Juvenem: tanta fuit mali vis, virusque tam sævum quod visceribus infederat. Quot hîc exercitæ superstitiones! quot vota suscepta! quæ fusæ preces pro salute Principis! Nequidquam omnia. Rogabantur scilicet qui nec servare poterant, ac perditum volebant. Medicorum quoque nulla prorsus industria opitulari ægro potuit.

Ab P. Adamo per libellum de anima salute monetur

107. Interea Pater Adamus Schall de morbo Regis periculoque factus certior, id enimverò tempus esse statuit vicissim merendi optimè de eo, cujus tot extabant erga se merita. Adire ægrum per se ipse constituit, & coràm verbis gravissimis ad curam salutis cohortari: quia tamen non ignorabat, aditus plerumque difficillimos esse tali tempore; brevi scrip-

scripto complexus ea fuerat quæ Regem scire potissimum desiderabat; hoc saltem modo, si coram non posset, absens cum Principe collocuturus. Et verò sic usuenit: quippe cum negatum fuisset adiri posse, libellum Pater offert: quem ubi Rex ab Adamo venire intellexit, in manus acceptum inspectumque mox Eunucho tradit, ac recitari sibi jubet. Summa hæc erat. Cum incredibili dolore suo se cognovisse de ægritudine Principis; cui quidem si mederi cum impendio sanguinis & vitæ suæ posset, nihil utique recusaturum; vel ob hanc causam, ne deinceps viveret semper ingratus qui tot tantisque beneficiis nondum respondisset. Nunc autem (quod & ipse Rex norit) jacturam vitæ alienæ ægris usui non esse: verumtamen præstari ab se posse rem unam, ut benevolentissimo summi que momenti consilio consulat vitæ Regis, ac salutis sempiternæ. Meminisset ergò quod audiverat sæpius, nunc autem re ipsâ experiebatur; Sinarum quoque Imperatorem sub Imperio esse Summi Dei: ab hoc venisse Sceptrum, ab hoc repeti: huic gubernati Imperii vitæque totius rationes dari oportere: esse enim & Judicem & Dominum:

minum: sed tamen & esse Patrem; si modò ipse velit esse Filius; adeòque offerre jam nunc amplissimas hæreditates, immortalẽ gratiam, coronam denique & Imperium nullo fine terminandum. Nunquam Regi fuisse paris momenti negotium: nunquam extitisse clientem qui magis salutaria, sed & necessaria fuisset. Quapropter obtestari se ne respiceret consilia, fortassis ultima, quæ summus amor summaque veneratio minimi Clientis suggerebat. Obortæ jam erant Regi lachrymæ. Uni ergò adstantium Eunuchorum; vade (inquit) ac meo nomine gratias age seniori meo Patri. De fide ipsius ac benevolentia nunquam dubitavi: sed nunc tamen & hanc & illam perspexi vel maximè. Quantò fatiùs mihi fuerat audire illum, quàm hos, qui incautum decerpere! (Bonzos Eunuchos suos indicabat) peccavi, non inficior: sed immedicabilis videtur etiam hic morbus. Serum jam est. His dictis altum ingemiscens in alteram lecti partem convertit sese. Gravissimum dolorem cœpit Pater ex hoc Principis sui responso; quòd intelligeret, animi quoque salutem desperatam jam esse. Difficile nimirum erat, ac vix sperandum, ut morti proximus

au-

*Sed fru-
stra,*

audiret qui obsurduerat per tot annos; aut ut moreretur benè qui tam malè vixerat.

108. Mihi verò dum attentius mecum ipse considero quæ adhuc memorata sunt, planè videntur, tot tantaque mala ex uno potissimum fonte profluxisse; videlicet, quòd Rex ille cùm cognovisset Deum, non sicut Deum glorificavit. Certè qui Adamum de Deo, deque rebus divinis differentem toties audiverat; qui ab eodem coràm exponi sibi & declarari jusserat decem Dei Præcepta; qui libros à Matthæo Riccio, aliisque Sociorum tam accuratè conscriptos ipse legerat, an potuit non cognovisse Dominum ac Deum suum? Et tamen ob metus, & rationes (uti vocant) politicas statûs sui, adeò non glorificavit Deum, ut cùm sæpiùs ad Templum nostrum adierit, nunquam tamen usitato Sinarum & Tartarorum ritu, prostrato, inquam, in terram corpore Regem suum & Conditorem sit veneratus. Illud autem quod subjicio, quàm indignum fuit atque intolerandum! Fortè dixerat, velle se perenne quoddam monumentum relinquere benevolentiaæ suæ ergà homines Europæos: accito igitur Scriptore culto in
pri-

*De Regis
immuta-
tione in-
dagatis*

primis & erudito (erat is ex primo gravissimoque literarum Ordine) encomium Divinæ Legis & Præconum ejus conscribi jubet suo nomine, quod deinde marmoreo lapidi de more insculptum in Templo nostro collocaretur. Perfecit ille quod jussus fuerat, quamvis ethnicus, sanè feliciter. Eâ quippe verborum & sententiarum gravitate laudabat ac posteritati commendabat non solùm Divinam Legem, sed etiam Præcones Legis, ut nec ab Europæo homine quidquam feliciter præstari potuisset. Offert Regi. Rex suis ipse manibus Adamo, quem & coram se recitare scriptionem jubet. Certabant in animo recitantis & voluptas & admiratio. Itaque provolutus in genua suo sociorumque nomine gratias agit.

Testimonium Fidei Christianæ datum fœde immutat,

109. Et sanè nullæ tanto beneficio pares erant gratiæ si datum fuisset eo frui. Sed ecce, triduo circiter exacto reposcit Rex scriptionem, significans esse quæ immutari oporteat. Mox eam Colao suo examinandam tradit. (Summus hic Magistratus est, & dignitas ab Imperatoriâ dignitate prima.) Non placuit homini Atheo-politico, peregrinam legem tantoperè commendari Regiâ voce &

& autoritate. Immutavit igitur, invertitque omnia: quinimò novam ipse scripturam fabricat à priore toto cælo diversam, tametsi de cælo vel maximè ageret; quippe quæ tota constabat astronomiæ Europææ sed & ipsius Adami laudibus: hanc autem ut priore suppressâ marmoris incisam in atrio domicilii nostri Pekinensis collocari jubeat Regi suadet. Legit eam Rex. Probat infelix; & impiis Politici consiliis acquiescit. Mittitur nova scriptio ad Patrem. Vulneraverunt scilicet importunissimæ laudes Religiosi modestique Viri animum, & eò quidem acerbius quod videret cum jacturâ divinæ laudis esse prolatas. Atque utinam stetisset hîc improbitas. Si non excusationi, certè quidem veniæ locus fuisset. Verùm ulterius est progressa, & in fine tandem virus fuit. Postquam enim multas & immodicas propè laudes in Virum contulit, hæc, Regis utique nomine, subjungit: de Religione verò & doctrinâ, quam Cliens iste meus sectatur, non hîc ago: neque enim libros quibus ea declaratur adhuc legi. O vocem à veritate simul & pietate alienam! Abjecit ergo illum Deus; utique justissimè. Et (quæ pœnarum solet esse gravissima) sivit abi-

abire perditum hominem in viam cordis sui. At ille præceps in flagitia ruere; negligere se & rem publicam Imperii sui; & insanire illas amoris & superstitionis insanias, quas paulò antè commemoravi; ac denique execrandum dæmonis simulachrum (malorum cumulus hic fuit) habere penès se, quod ejusmodi fuisse narrant, ut identidem consulenti responsa daret; hoc autem Duce ac Magistro quid boni rectivè, quid non impii perverfiquè didicisse credi debet? Ad extremum mors, ut dixi, propè repentina lascivo amoris & obstinatæ impietati finem dedit.

*Succedit
filius na-
tu minor,*

110. Post Imperatoris obitum, quatuor illi, de quibus suprà locuti sumus, Optimates Vicariam totius Imperii administrationem protinùs susceperunt: ac initio à Successoris inauguratione factò, Proceres, ac Dynastæ, præcipuique Magistratum fidem suam novo Imperatori jurejurando obstrinxere: Ethnici quidem in fanum ad ritus hujuscemodi destinatum de more convenientes coràm simulachro nescio quò id præstiterunt: Pater verò Joannes Adamus, aliique Christianorum more nostro rituque jurare permitti. Erat quidem parvulo Principi

cipi (quod initio narrare me memini) major natu germanus frater; sed hunc pater illi posthabuit; tum quia ingens à variolis periculum, quod minor jam evaserat, majorem etiamnum maneret, uti suprà diximus; tum quia laborat idem oculorum vitio; levi quidem illo; verumtamen laborat: acris etiam vividique ingenii non unum specimen parvulus dedit; & vincit hoc fortassè fratrem; quòd apud Sinas quoque non rarò videmus accidere. Porrò degebat is, vivo Patre, extra Palatium privatis in ædibus cum Matre suâ: postea verò quàm renunciatus Imperator in ædes Regias migravit subiit illum memoria ac desiderium æqualium suorum, cum quibus superioribus diebus lusitare consueverat: ex his igitur accersiti quotquot ipse designabat: qui extemplò Procerum ornati insignibus atque adeò dignitate, & sub eodem quo Imperator tecto commorantes, ludum haud paulò majorem auspicati sunt, ludum tamen (si vera fas est dicere) parvulorum. Inaugurationem interim secuta de more fuit minorum criminum condonatio; quæ mox per totum Imperium promulgata, plurimos qui vincti detinebantur libertati restituit.

Ex

Exindè Regio funeri & exequiis vacatum est, peractaque ritè omnia magno cum splendore ac majestate.

Imperatrix Principi Iuveni necem & vim sibi inferre imperat,

III. Sed hîc communes lachrymas vehementer auxit funus aliud, ipso prope modum funere Regio magis lachrymosum. Et causam quidem funeris ac lachrymarum præbuit Reginæ Matris crudelis & impia superstitio. Adolescens erat è Principe Tartarorum familiâ oriundus, quinque & viginti natus annos. Mirè charus fuerat defuncto Regi. Amorem conciliarat par ætas, & incredibilis quidam formæ decor & gratia; virtus item quæ de tam pulchro corpore longè gratissima veniebat: erat omninò non unius tantum Principis, sed Aulæ totius delictum & amor. Imperatrix ergò quo die filius decessit, accito ad se iuveni; & tu (inquit) adhuc vivere sustines! Expalluit infelix. Sciebat enim quò tenderet oratio. Neque ipse tamen tam impotenter amaverat, ut mortuo sociari placeret. At illa, age verò (inquit) individuus filii mei comes, beatiorem cum illo vitam auspicare: jam ille te expectat; jam non fert desiderium tui. Quid amantem fallis? Ritus nosti gentis Tartariæ. Amare te scio. Pluribus non est opus.

Vade

Vade ergò, & parentibus tuis à me salutem, & tu ipse postremum vale dicitò. Armatae cohortationes erant, uti mox eventus docuit. At juvenis prostrato in terram corpore; par est (inquit) ô Regina tibi morem gerere. Hoc dictò domum se confert. Exanimavit miseros parentes adeò funestus nuntius: inter amicos etiam & propinquos, ubi rem cognovère, miserabilis omnium exorta comploratio: advolant illicò frequentes: nonnulli hortari juvenem ut alacriter & quantocyùs moriatur: tenebantur hi scilicet eadem quâ Imperatrix spe & superstitione; vel certè metus opprobrii, ni mos gereretur, sollicitos habebat: plurimi contrà quos ætas in primis & forma commoverat, auctores illi erant subduceret sese, vitæque confuleret; indignum quippe videri, ritum jam pridem antiquatum cum jacturâ tantæ virtutis tantæque pulchritudinis revocari. Inter hæc dies effluxerat: noctem verò gemitus ac lachrymæ totam consumpserunt. At Imperatrix postridie facta certior quòd etiamnum viveret, duos è suis Viros nobiles ire jubet, qui in auratâ thecâ munus Adolescenti deferant (ferale munus, amoris laqueum rectè dixeris) nervus erat, qualem ad ar-

L

cus

cus suos adhibere Tartari consueverunt: jubet etiam si opus fuerit morituro manum commodare. Quid multa? Ipso illo die paternâ in domo neci est deditus spiritu constrictis faucibus intercluso. Et sic interiit flos ille pulcherrimus, feliciore solo cæloque dignus. Uberem lachrymarum materiam Musis Sinensibus aliquando præbiturus. Sed nos ad Optimates redeamus.

*Palatium
Eunuchis
purgatur,*

112. Horum operâ & autoritate Palatio Regis, quod Eunuchi simul ac Bonzii Bonziæque foedè deformaverant, pristinus nitor ac Majestas reddita, expulsis omnibus utriusque sexûs Bonziis, & quinque circiter millibus Eunuchorum: mille dumtaxat relictî, qui infima quæque ministeria obirent. Eunuchum verò illum, qui effæminati gregis pastor & caput fuerat, & quo potissimum Duce ac Magistro Rex usus ad libidines & superstitiones suas, perniciosum Republicæ declaratum Quatuor viri ultimo supplicio affecerunt. Etenim maxime dissentientibus atque invitis Proceribus Tartaris fæcem illam hominum, & pestem ac corruptelam Principum, Eunuchos (inquam) *Xün chî* Imperator in Palatium suum induxerat. Nec defuit è
Col-

Collegio Censorum (diversi planè sunt ab iis qui rem litterariam moderantur) qui eum gravissimâ simul atque eruditissimâ oratione dehortaretur; enumeratis etiam priscorum temporum familiis Imperatoriis non paucis (quas inter & *Taiminga* familia, quæ proximè occiderat, referebatur) quibus ista colluvies hominum vel exitio, vel gravissimo damno fuisset. Est autem Sinicæ hujus Reipublicæ Censoribus admirabilis quædam in ipsum Imperatorem autoritas & libertas, paternæ similis, in eodem commonendo ac reprehendendo sicubi peccare contingat; quam adeò quidem constanter & animosè tuentur, ut non rarò malint fortunarum suarum vitæque etiam jacturam facere, quàm in asserenda veritate, publicæque utilitatis curâ officio suo deesse. Cæterùm Rex perlecto Censoris libello (scripto namque peraguntur omnia) respondit, se nihil istorum quæ memorabat pertimescere; confidenter utique vel superbè potiùs. At verò Censor novo conatu ac libello rem urgens: Erit ô Rex tanta quidem virtus ac sapientia tua (inquit) ut in mediis quoque tenebris possit splendescere; & ex consuetudine mol-

lium & ignorantissimorum hominum (Eunuchos intelligebat) nihil tamen vel roboris amittat virtus tua, vel sapientia tua claritatis: Verumenimverò de filiis tuis ô Rex, de nepotibus ecquis tandem spondere queat? Quid tandem masculi, quid Regii sperare poteris ab illis, qui in sinu muliercularum educati, inter amplexus & oscula effæminatorum istorum adoleverint, & viri jam facti viros vix norint, præter delicias didicerint nihil, nihil præter voluptates & oblectamenta vel norint, vel nosse velint. Hæc aliæque cùm in eam sententiam non minùs disertè, quàm graviter dixisset, non est tamen auditus: quoad Rex tandem malo suo, sed enim jam ferò didicit quàm temerè stultèque tam salutaria suadentem contempsisset.

Æra campana rara magnitudinis & molis.

113. Ut igitur initia se dabant, de Quatuor-viris optima quæque sperabantur: multa namque vel instituebant ipsi, vel antiquabant, sanè prudenter, & ex re bonoque Reipublicæ. Rei autem Christianæ, quasi illam prorsùs ignorarent, sic, neque favebant, neque etiam adversabantur. Adamo tamen, non aliter ferè, quàm defunctus Imperator, plurimum honoris & benevolentia deferebant.

amul

s. i

bant. Porrò commodè per illud tempus nova res incidit, quæ, tametsi dici possit majoris fuisse ponderis, quàm momenti; haud parum tamen & existimationis & benevolentix Europæis hominibus, in primis verò Patribus Ferdinando atque Adamo conciliavit. Quinque erant immensi ponderis & prodigiosæ magnitudinis æra campana, opus singulare tum vetustate suâ, tum multò magis ipsâ arte elegantiaque prorsùs admirandum. Fundi illa jusserat *Yumlous*, perpetuum futura monumentum mutatæ ab se Aulæ. Etenim cum is regnare cæpisset anno Christi 1403. ut tartariæ semper vel infestæ vel suspectæ vicinior esset, Aulam è meridionali China & urbe *Nankinensi* in Septentrionem transportarat, Urbemque illam quæ hodieque Principum sedes est, & *Pekinum* dicitur mirabiliter auxerat atque exornarat. Unum porrò visebatur inter quinque æra campana, quod, ut alias ejusdem laudes præteream, in extimâ intimâque facie quamplurimis characteribus Sinicis inscriptum erat; adeò quidem graphicè venustèque, ut ceræ potiùs, quàm duro asperoque metallo impressi viderentur: quodque non mediocriter ejusdem pretium & admira-

rionem augebat, fusorii operis tota res
 erat, & characterum decem omninò mil-
 lia; uti is qui studiosè eos numeraverat,
 nobis deindè affirmavit: porrò tametsi
 non superaret quatuor alia mole suâ &
 magnitudine, appendebat tamen cen-
 tum & viginti librarum millibus: ex quo
 peritus istarum rerum Lector, quàm ca-
 pacia magnaque singula fuerint, facile
 secum ipse statuere poterit; simul etiam
 fateri debet ingenuè, quòd illud tot
 encomiis titulisque celebratum æs cam-
 panum, quo tantoperè Esfordiensis Ci-
 vitas, & Germania tota gloriatur, quod-
 que gravis Auctor scribit esse totius
 mundi maximum, multò sit minus hoc
 de quo agimus Sinensi. Illud certè,
 Athanasio Kirchero teste, non excedit
 quinque & viginti librarum millia &
 quadringentas: crassities item Sinici ter-
 tiâ propè parte major erat, quàm Euro-
 pæi: altitudo quoque curvaturæ inclusa,
 major: ac denique æris germanici diame-
 ter septem expleat cubitos (nisi palmos
 dicere quis malit) Sinicos, & pollicem
 unum; Pekinensis diameter in infimâ
 quidem sui parte, orificio proximâ decem
 cubitos occupabat & octo pollices; in su-
 periori verò parte, sive eâ, quæ ansæ

vicina est, cubitos novem & pollices duos.

114. Discemus itaque homines Europæi modestiùs aliquantò prædicare res nostras in posterum, & ubi quidpiam in suo genere rarum & eximium Europa protulerit, primas in Europæis illi quidem tribuere, nequaquam tamen totius Orbis primum vel maximum pronuntiare. Nisi fortè quispiam recuset errore alieno fieri cautior, & gaudeat in aliis quoque Regnis errores suos immodicæque laudes resonare annos plurimos. Defossa latuerant sub alta tellure, thesauri prorsus instar quinque hæc æra Campana: odorati sunt thesaurum Tartari: placuit eruere; non sine spe (ut ego quidem opinor) unà cum Campanis aliquid etiam felicitatis fausti que ominis suæ Tartarorum Monarchiæ eruendi. Jamque adeò non in lucem tantum, sed in editam quoque turrim (centum & quinquaginta cubitorum erat) tam sonorum prisæ ætatis monumentum placebat extolli. Sedenim ingentis & molis & moliminis res erat: consulti que publicorum operum Præfecti, ipsique adeò operarii; multa postulaverant hominum millia rei perficiendæ: & ne sic quidem de

*Tolluntur
in altum
operâ PP.
Europæo-
rum,*

oprato successu Moderatoribus Imperii spondere ausi fuerant: Consuluntur ergò Socii, mox & rogantur, ut curam tanti operis molemq̃ue suscipiant: suscipiunt alacres; & ubi quæsitum fuit quot operarum millibus opus haberent, haud plures ducentis opus esse, stupentibus tam Sinis quàm Tartaris, responderunt. Ne longior sim. Duo æra Campana sublata fuerunt in altum, & in eâ Turri, quam modo dicebam, collocata, magnâ quidem cum admiratione plausuque totius Aulæ, non tamen pro spe votisque Sociorum; quippe non eâ facilitate aut celeritate, quam Statices admiranda vis & efficacia sperare iusserat: operarum nempè ruditas, ipsaque novitas moliminis inusitati damno arti fuerant. Verùm cum Socii biennio post rogatu eorundem Quatrumvirum tertium quoque æs Campanum sustulerunt in altum, tum verò tam felix artis industriæque successus fuit (quem & Archimedæ lucubrationi Patris Pauli Casati, cui titulus *Terra machinis mota* retulerunt acceptum) ut vota etiam nostra superaret.

*Et magno
admiran-
tium
plausu,*

115. Porro quæ spectatorum tunc multitudo confluerit, is haud difficulter intelliget, qui meminerit in unâ
Pe-

Pekinenſi Urbe ſupra decies centena hominum millia commorari. Incredibilis planè turba hominum Turri circumfuſa ſtabat: qui ubi viderunt, centum dumtaxat ac viginti Adoleſcentes (plurium namque operâ non ſunt uſi) manum operi admovere; mox deinde ad numeros, ludentium ferè ſaltantiumque ritu funes ſuos machinaſque moliri; atque interim ſubire in altum tremendam molem illam, vacuoque pendere in aère; *Hor. lib. I.* tum enimverò clamores & plauſus dati ſunt, quales nec Terentina quondam theatra, cum pax civibus bello feſſis nunciata fuit, audiverant, & qui ipſius quoque æris campani, quod ante oculos erat quamvis ſonoram vocem obruere potuiſſent. Ergò tam felix operæ noſtræ ſucceſſus haud vulgarem nobis famam, imo & benevolentiam conciliavit: & verò ſolent res ejuſmodi plus ferè pretii, quàm mereantur, apud Ethnicos Barbaroſque obtinere. Adamum certè non multò poſt tempore aliis atque aliis honoribus cumulatum, tandem etiam nobiliſſimo Regii Magiſtri titulo decoraverunt: diceres unà cum ære ſuo Campano duci in altum, ut paulò poſt lapſu graviore ruens in carceres & catenas præ-

cipitaretur: Triennium certè vix præ-
 terierat cùm didicit ipse, ingenti & suo
 & sociorum malo, quàm brevis & infi-
 dus Aulæ sit favor; quàm item periculo-
 sæ & graves (ut ille quondam canebat)
Horat. Principum amicitia; ei præsertim qui
 in medio Ethnicorum Christianus est;
 multò etiam magis si Christianæ legis
 idem sit Magister & Præco; maximè ve-
 rò si Principi, apud quem gratosus fue-
 rat, superstes. Quoniam verò curioso
 Lectori placitum id scio, dictum Viri
 lapsum, & luctuosæ mirabilisque tra-
 gœdiæ synopsis (quamvis ad ea, quæ
 mihi præfixa sunt, tempora non spectet)
 clausule totius narrationis illigabo. Nunc
 ad Quatuor-viros revertamur.

*Quatuor
 Viri vecti-
 galiagra-
 via impo-
 nunt,*

116. De his igitur, ut initia sese dabant,
 optima quæque sperabantur: multa nam-
 que, ut dicebam, vel instituebant ipsi, vel
 antiquabant, sanè prudenter & ex re bo-
 noq; Reipublice. Verùm non multò post
 onus, tam grave vectigalium tamque in-
 tollerandum subditis imposuerunt, & exi-
 gentium illa, tanta fuit ac tam enormis
 acerbitas, ut invidiam plurimorum & o-
 dia contra se cõcitarint: posteaquam verò
 donis ac muneribus victi & occæcati tri-
 bus post annis innocentia; & veritati ne-
 fa-

farium indixere bellum; Legem Dei Sanctissimam pravam esse declarantes; captis etiam Divinæ Legis Præconibus, & vel ad mortem, vel ad exilium condemnatis; tum verò multis etiam Regulorum cœperunt odio esse & contemptui, Deo simul & hominibus invisi: nec jam sine gravi curâ & metu vivunt, ut qui *Cám Hí* Imperatori, post biennium Imperii administrationem suscepturo, vicariæ pro illo gubernationis daturi sint rationem, atque ut multi augurantur, haud vulgares quoque pœnas.

117. Superest nunc ut alterius quoque spectemus Imperatoris funus, & tumulatam cum illo *Taimingam* familiam, atque ita finem Tartarico bello, simulque narrationi nostræ imponamus. Uno post anno quàm *Xún chî* Rex Tartarorum, idemque Sinensis Imperii Dominus decessit in Provincia & Aula Pekinensi; decessit quoque in Provincia *Yún nán* alter Imperator Sinarum *Yúm lié di-étus*. Nepos hic erat magni illius Imperatoris, cui *Vám lié* cognomentum fuit: quo imperante Matheus Riccius in Chinam, ipsamque Aulam penetravit, anno post Christum natum millesimo quingentesimo octogesimo tertio. Degebat autem

Finis Imperii Sinarum indicatur.

Xún

Yúm lié in Urbe Metropolitanâ Provincie *Quàm si*, quæ vulgò *Quèi lìn* nominatur. Is ergo qui Provinciam tunc Prorex administrabat, & alter qui Supremus erat armorum Præfectus, ambo Christianis Sacris initiati, cùm aliquoties feliciter cum Tartaris pugnavissent, jamque vicinæ Provincie *Quàm tím* occidentalem regionem recuperassent, Regulum *Yúm lié* in Imperatorem elegerunt, eo potissimum consilio, ut dum illius auspiciis atque auctoritate Rempublicam administrarent, obsequentiores haberent Sinas, atque ad communem patriæ defensionem promptiores.

Quomodo in ejus Aulam Imperatorem Fides Christiana sit inducenda,

118. Susceptis igitur solemnibus cum ritu Imperii insignibus sedem fixit in ampla, & prædivite Urbe Provincie *Quantoniensis*, *Chab Kím* dictâ. Hic verò operâ Eunuchi Achillei, qui amplissimo fungebatur Magistratu, Societatis JESU Sacerdos in Aulam est introductus: erat is natione Austriacus, nomen ei Andreas Koffler; in China verò cùm degeret, Magni Xaverii, cujus imitator erat, nomen quoque assumpsit: Vir eximiis animi corporisque dotibus, & Apostolicis planè virtutibus ornatus. Ab hoc igitur Imperatoris Mater, & Imperatrix, Filiolus

Ius quoque Imperii hæres, cui Constantino nomen est inditum, & alii sanè multi Imperio Christi sunt adjuncti. Gerebantur hæc anno 1648. Achilleus autem cùm valeret in Aula plurimùm & gratiâ & autoritate, cùmque esset ipse Myfteriorum fidei nostræ peritus in primis, & multis magnisque animi dotibus instructus, egregiam prorsùs erga Divinam Legem voluntatem flagransque studium amplificandæ rei Christianæ præseferabat: & re ipsâ maximo adjumento fuit.

119. Parebant igitur hoc tempore *Imperator à Tartaris profugus* quatuor Provinciæ propè totæ, *Quàm tùm, Quèi chéu, Quàm sí, & Yún nán* dictæ, Sinico Imperatori. Verùm anno sæculi quinquagesimo cùm Tartari Provinciam *Quantoniensem* denuò subjugassent, *Yún lié* relictâ primâ illâ Imperii sui Sede migravit in vicinam Provinciam *Quàm sí* dictam: neque hîc securus ab hostibus, extremam Sinarum ad Occasum Austrumque Provinciam (*Yún nán* vulgò dicitur) petere coactus fuit: quâ in fugâ P. Andreas Koffler cùm posterius agmen teneret ab Tartaris interceptus interiit, magno cum luctu totius Aulæ, nec minore detrimento rei Christianæ. Provinciam *Yún nán* obtinebat militum
Præ-

Præfectus, cui *Sún çò vâm* nomen erat. Hic cum diu & animosè Tartaris restitisset (Tartari quippe borealem Provinciæ regionem conabantur invadere) cumque multa dedisset virtutis ac prudentiæ documenta, ab exercitu suo, ignaro quid alibi terrarum gereretur, salutatus Imperator fuerat: adest intereà profugus, quam dixi, *Constantini* Pater, adeoque duo unâ in Provinciâ Sinarum Imperatores: non defuit qui *Suncovamo* suaderet, è medio tolleret profugum, & coronam affereret sibi, quam sua virtus, & militum vota, & in tot præliis faventes Superi contulissent. Sed ille tam nefarium consilium averfatus, illicò depositis Imperii insignibus suadere etiam commilitonibus cœpit, parerent ei quem scirent jure sanguinis, & legitimâ electione suscepisse Imperium: cumque multa dixisset in hanc sententiam non minùs fervidè quàm facundè; sic ut liqueret omnibus seriò & ex animi sententia virum loqui, tandem milites universi tampiam sui Ducis sententiam, adeoque legitimum Imperatorem secuti sunt. Militabat ergò suo cum exercitu sub auspiciis novi Principis *Suncovamus*; raræ fidei inter ethnicos exemplum; & jam non

ea solùm quæ obtinebat. conservare nitebatur ac munire contra vim Tartarorum: sed etiam (ut erat animosus & in gerendis bellis exercitatissimus) ad vicinas quoque Provincias recuperandas magnos apparatus fieri jufferat.

120. Erat in iisdem castris alius militum Ductor *Lí tím qué* nomine, armorum peritiâ, bellicâque fortitudine *Suncovamo* ferè par, cujus & individuus comes erat, imò frater; ambos enim sibi in filios olim adoptaverat Provinciæ *Sú chüen* tyrannus, cui *Chám hién chüm* nomen fuit, ferus ille ac immanissimâ crudelitate suâ nimiùm notus: quo deindè à Tartaris interfecto, fratres ambo fugâ elapsi australiora Sinarum petiverant: ibi varios experti bellorum fortunæque casus (longa est historia) tandem in *Quám sí* Provinciâ confederant: magnæ militum copiæ ipsis erant, &, quod caput est, diuturnis bellis, ærumnis, periculisque exercitatæ: ad quas ubi accessere quas Imperator adduxerat armorum quoque minimè rudes, tum verò præclarus in armis exercitus stetit, non solùm numero, sed etiam robore cuilibet hosti formidandus.

Sub eo
duo Belli
Duces
præclari,

121. His ergò Ducibus atque militibus

bus

*Impera-
toris à
Suncova-
mo igna-
via fasti-
ditur*

bus summa quæque sperari poterant, si non intervenisset discordia, quæ pacem commilitonum fratrumque gratiam, in Sinis quoque raram, perturbaret. Discordiæ porrò causam dedit Imperatoris ignavia: qui vino deditus, atque in venerem fœdè projectus, cum magis de curanda cute, quam de restaurando Imperio laboraret, multis suorum cœpit esse contemptui, *Suncovamo* in primis, quippe Viro gloriæ militaris ac publicæ libertatis maximè studioso; qui adèd cum indignissimè ferret tam calamitosi temporibus ludis atque deliciis vacari, damans quodammodò facilitatem suam quâ nuper Imperio cesserat, denuò cœpit pristinum sibi jus atque auctoritatem sumere; sic planè, ut jam nihil illi, præter nomen, ad Imperium deesset: & ipsum interim, qui legitimus erat, veluti precarium seu Scenicum Regem circumducebat: certâ annonâ ad ipsius & familiæ Regiæ sustentationem constitutâ.

*A suis de-
fertus
Suncova-
mus ad
Tartaros
deficit,*

122. Multi laudabant *Sucovami* studium: damnabant multi: in his *Lí tím* quæ frater ejusdem & collega: cumque opinionum diversitatem animorum quoque discordia (sicuti plerumque fit) sequeretur; in partes tandem abivère; ventumque

que fuit ad arma, copiis eadem quâ Duceſ discordiâ diſtractis: pugnatur; & in ipſâ pugná *Sucovamum* ſui de repente deſtituunt, hoſtibuſque ſe jungunt, neſcio quâ *Litimquei* vel arte vel dolo capti ſcarnatiſque: Tum ille proditum ſe videns ac deſertum à ſuis, properè fugam capit: fugæ comites trècenti dumtaxat è veteraniſ militeſ fuère, qui ducem ſuum, ſub quo tot anniſ meruerant, non ſuſtinuerunt deſerere: cum hiſ ad Tartaroſ pergit: At hi tam deſideratum tranſfugam perbenignè acceptum, honoribuſ etiam, Reguliſque dignitate ornaverunt.

123. Incidit in hæc ferè tempora *Achillei* mors *Vir* præclare meriti de *mors* familia *Taimingá*, cujuſ ultimeſ reliquias *Christiana,* tantâ cum fide conatuſ eſt tueri & conſervare. Puto equidem magiſ ægritudine animi quàm corporiſ extinctum fuiſſe, quòd videret Imperatoreſ ſuum, quamviſ de Chriſtiana Religione probè ſentiret, ab hac tamen & vitâ & moribuſ tam alienum, luxuſque perditum, indignum ſeſe reddere, quo uteretur Deus ad Imperii reſtaurationem: videret item diſcordiſ illiſ atque diſſidiſ, quæ modò commemorabam, dilabi omnia & peſſum ire. Cæterùm dubitari vix poteſt,

M quin

quin vitam adeò piè Christianèque actam beata mors consecuta fuerit. Hoc certum, postremis vitæ temporibus, cùm jam æger in lectulo decumberet, assiduis cum Deo colloquiis, & iteratis actibus earum virtutum, quæ Theologicæ dicuntur, conatum fuisse supplere defectum Sacramentorum quibus in extremo illo vitæ simul atque æternitatis discrimine munire nos Christiani consuevimus; ipse verò tunc frui non potuit; quòd Sacerdotis qui illa ministraret copia non esset: ex duobus enim Societatis JESU Sacerdotibus, qui afflictam Principis fortunam secuti fuerant, alterum quidem, ut antè memorabam, Tartari postè agmen fugientium affecuti, interfecerunt; alter Michaël Boym natione Polonus Imperatricis jussu in Europam atque Urbem profectus longissimè nimirum aberat. Christianos igitur Achilles, domesticos in primis, assidue sibi jubebat assistere, atque ex piis libris quæ illi tempori accommodata erant recitare: ad quos, ubi vitam deinde sensit deficere, conversus, audite me (inquit) & morituri verbis fidem date: æquo lætoque animo hîc morior: hunc scilicet inter alios fructum refero Christianæ

Re-

Religionis quam ego vobiscum summo Dei beneficio capeffivi : mox cereum postulans, quem ritè consecratum religiosus Vir in hunc finem servarat, dextrâque ardentem tenens, sublatis in cælum oculis, & sacrosancto JESU nomine ingeminato, inter gemitus & lachrymas Christianorum, qui frequentes aderant, expiravit ; ad feliciorē (quæ certa spes est) Aulam transiens, ubi fruiturus erat immortalī præmio virtutum suarum ; ac præsertim studii tam flagrantis & indefessi quo tenebatur assiduè tuendi & amplificandi rem Christianam : ut nihil jam de reverentiâ benevolentiaque dicam, quâ ipsos Evangelii Præcones semper prosecutus fuit. Felix hoc etiam nomine, quòd morte præreptus non spectarit acerbam necem Principis sui, neque funestaret oculos Imperatoriæ Domûs casu jam proximè imminente.

124. Etenim *Taimingæ* familiæ re-
 staurandæ spes, quam superioris anni
 concordia magnam attulerat, cœpit ex
 hoc tempore propter duorum hominum
 discordiam penitus evanescere : hostes
 enim qui in finitimis Provinciæ confide-
 bant, ac sagaciter odorabantur omnia, in
 occasiones hujuscemodi vel maximè in-

Taimingæ
familia
Sinensis
Imperator
extingui-
tur.

M 2

ten-

tenti, ubi quæ gesta fuerant cognovère, quantâ possunt celeritate copias undequaque jungunt, ac numeroso cum exercitu ad interiora progressi, rectâ in adversarios tendunt; non sine spe vel discordes etiamnum Sinas, vel certè perturbatos primo statim adventu opprimendi: nec parum spei vel animorum accedebat ex eo quòd scirent eos esse tanto jam milite ac Duce privatos. Neque fefellit eos usquequaque spes sua: quippe *Yüm lié* Imperator audito adventare Tartaros, relictâ rursùs Aulâ, quam in Metropolim Provinciæ istius paulò antè traduxerat, cum totâ familiâ fugam capit; cùmque diffideret, se jam in Chinâ suâ tuto posse loco consistere, in finitimum ab occasu Regnum, *Mièn qué* dictum, se confert: quod unum idemque cum *Pegúano* esse nonnulli opinantur. Est autem memoratu dignum quod à multis hîc observatum fuit; videlicet, eodem ferè tempore quo Rex Sinensis Imperio suo fuit exutus; Tartarum Pekini non Imperio tantùm sed & vitâ spoliatum fuisse: Cæterùm neque hîc miserrimo Principi, quamvis extra limites Imperii sui jam posito, consistere securo licuit. Insequitur fugientem Tartarus. (Ardebat

bat

bat enim penitus extinguere stirpem regiam, adeoque spem omnem *Taiminga* familiae) datis ad *Peguanum* Regem literis sanè minacibus profugum reposcit; ni tradat, atrox & exitiale bellum denuntiat. Ac ne verbis tantum putaretur agi, cum infesto exercitu Regni finibus appropinquat. Non fuit animus Barbaro ad subeundum discrimen tantum in alterius gratiam. Traditur profugus. At eum Tartari reductum in Metropolim Provinciae & Aulam jam non suam, laqueo elisis faucibus interemerunt: hoc enim & ferè non aliò lethi genere solent Viros Principes afficere, quòd dicant minus acerbum esse, & quia corporis integritatem non violet, praecipuae dignitatis hominibus magis accommodatum.

125. Ambae Reginae, Mater scilicet *et Regina* Imperatoris, & Coniux in Aulam Pekinensem deductae sunt: ibi grandiori quodam Palatio detinentur inclusae: tractat *in custodia fidei* illas satis cum honore Tartarus, sed arctissimam septas custodiã; sic ut militum & Eunuchorum perpetuò excubantium rigor ac vigilantia omnem ad illas aditum intercludat. Ex vetulã tamen, cui sexus & ætatis beneficio ingressus patuerat, maximo nostro gaudio cognovimus *Christo servant.*

ambas fidem Christo servare; stas quotidie temporibus Deum precari, aliaque religiosi cultus exercitia pie casteque obire. Neque vana est conjectura, eas ex quo Baptismum suscepere tam sanctæ vitæ rationem constanter tenuisse; quippe optimis Magistris semper usas, primum quidem P. Andrea Koffler, deinde Achilleo, quem constat non solum fuisse disciplinæ Christianæ observantissimum, sed etiam mirè industrium ad alios in eâ instituendos & excolendos.

Et in Palatio earum spoliato Christiana insignia repperunt,

126. Nonnulli certè Tartarorum ex Provinciâ *Yunnân* jam subactâ reduces, Sociis, qui *Pé Kím* degunt, narravere, quòd ubi cum Duce suo Tartarici exercitus Metropolim Victores ingressi essent, atque Aulam, quam fugiens *Yumliè* vacuam reliquerat, curiosius lustrarent; observarint Sanctissima *JESU* & *MARIÆ* nomina passim ostiis ac valvis atriorum affixa, prorsus eadem ratione qua solent alibi Sinæ Christiani domorum suarum portas dictis nominibus insignire. Addebant, in eodem Palatio visum ab se fuisse Templum sanè venustum; aras item, sed imaginibus sacris vacuas, quòd eas qui erant e familiâ Regiâ dum fugam capiunt secum abstulissent.

sent. Quæ omnia nobis argumento esse possunt, Reginas ambas tot inter calamitates, tot inter fugas & clades cum multis aliis ex ista familiâ firmas semper in susceptâ Religione perstitisse.

127. Constantinus Imperatoris filius quindecim circiter annos natus, unâ cum Patre, si Tartaris credimus, interfectus fuit: alii tamen adhuc vivere affirmant; memorabili fortitudine *Litimquei* ducis liberatum: quem quidem narrant impetum ex improvise fecisse in Tartaros, cum hi redirent capto Rege familiâque Regiâ à finibus Regni *Peguani*, ovantes scilicet sui que admodum securi: per illud enim tempus haud paucos Tartarorum transfugisse ad Sinarum partes incertum quâ de causâ: his adjutoribus à *Litimqueio* fusum repente fugatumque agmen quod Constantinum servabat: atque ita juvenem hostium suorum manibus ac præfenti exitio, ad quod rapiebatur, fuisse ereptum. Quæ ne fabulosa nobis viderentur (ut maximè prona essent videri) fecerunt socii illi qui proximis annis ex Regno Siani Macaum pervenerunt: quippè memorant, in illud Regnum venisse quatuor Viros, natione Sinas, qui se dicebant Sinensis Imperatoris ad Sia-

Constantinus filius Imperatoris creditur liberatus,

næum Regem Legatos esse: quos aded Sianæus Rex honorificè acceptos divertere jufferit in ædes supremi sui Mandarinum (Barkalanum vocant) ad quem maximarum rerum administratio, potissimum verò legatorum atque advenarum cura spectat. Summam legationis fuisse, ut Imperatori suo militaris annona, sed in primis tormenta bellica, majora illa, sive currulia præstarentur. Non annuisse Regem Sianæum; vel Tartarorum metu prohibitum quorum nomen remotis quoque nationibus jam cœpit esse formidabile; vel certè quòd eum propriæ quædam rationes ex emolumento Regni sui petitæ absterrent: nihil tamen honoris erga illos aut benevolentia prætermisisse.

Et ultionem movit.

128. Porrò Legatos istos, quamdiu in Aulâ Sianæâ substiterunt, adivisse non rarò ad Patres nostros visendi gratiâ; nec sine muneribus, quæ more sinico venerationis & amicitia suæ pignus deferebant; domum nostram Templumque lustrasse curiosos. Ad hæc, narravisse, quòd Imperator *Yum lié* utique jam interiisset; sed illi successisse filium, Religionem Christianam, *Constantinum* nomine, qui jam totus esset in apparatu belli

belli quod contra Peguanum Regem moliebatur: in hunc finem cogere magnas copias, atque adedò plusquam triginta hominum millia sub signis habere; quæ cum testes illi tam graves tam dilertè & constanter affirmarint, prudenter dubitare vix possumus, quin iste Princeps etiamnum superstes sit; adedòque *Taiminga* domus nondum planè collapsa. Deum precor, ut illum pro infinitâ suâ clementiâ protegat benignus, & in puritate Christianæ Religionis usque conseruet: & quoniam hoc tempore non desinit in China Maxentii det illi animos Principe Christiano dignos, & tales armorum successus, quales *Constantini* nomen sperare nos jubet.

129. Sed nunc, ut in Chinam, undè *Tartari* paulisper digressi fueramus, revertamur, *18. annis* Tartari Sinico Imperatore interfecto, *Sinas devicerunt.* tandem Imperio toto Victores potiuntur: octodecim dumtaxat annis in expeditione tantâ tamque difficili consumptis: quo quidem tempore dubitet fortassè quispiam an ambulando peragrari possint Urbes omnes atque Provinciæ portusque & propugnacula vastissimæ ditionis. Diceres profectò non tam fuisse bellum quàm turbinem furentis Boreæ, quo Si-

næ omnes victi profligatiq̄ue jaceant. Quàm dispar olim Tartarorum quos Occidentales vulgò nuncupant, labor extitit in hac gente subigendâ! cùm tamen præ Orientalibus longè sint numerosissimi: bellum quippe exorfi anno supra millesimum ducentesimo sexto, vix tamen ducentesimo sexagesimo nono confecêre. Annis ferè septuaginta potiti Imperio; cùm esset eximia prorsùs (& verò minimè sperata) ipsorum in victos clementia, moderatioq̄ue gubernandi; rursus tamen ab Sinis, haudquam patientibus alieni jugi, non minus fortiter quàm feliciter expulsi fuerunt. Vindex & assertor libertatis, infimæ fortis homo, famulus, inquam, Bonziorum fuit; qui relicto fano cùm montes vagus petivisset; latro primùm; mox ductor latronum; tandem maximorum Imperator exercituum; jam non exercens latrocinia, sed pro patria & libertate decertans, cæsis fugatisq̄ue Tartaris ac totâ Sinarum ditioe feliciter ejectis, præmium tandem retulit suæ fortitudinis assertæq̄ue libertatis Imperialem coronam Patriæ Monarchiæ; Princeps futurus ipse & Conditor *Taimingæ* familiæ, inter familias Imperiales, quæ per annos

ter

TARTARO-SINICA. 187

ter mille octingentos & amplius suo quæque ordine imperarunt, primæ & vigesimæ.

130. Verùm dum sub hac Victores Sinæ longâ perfruuntur pace, maximâque circumfluunt gloriâ copiâque rerum omnium, paulatim scilicet ad ingenium rediêre: ab armis (inquam) ad litteras; à militari pulvere & sole, ad umbram suam, luxumque, & delicias: sic ut trecentis circiter pòst annis quàm Occidentales Tartaros expulerant, eâ, quam memoravimus, facilitate ab Orientali Tartaro, non aliter ferè quàm inermes ab armatis, & à Viris semiviri subacti fuerint, jugumque subiverint priore illo Tartarorum occidentalium (ut ipsi nunc quidem gementes affirmant) multò durius, magisque acerbum.

*Ob luxum
& delicias
enervatos.*

HIS-